

winy. Tylko Gandinus zbliżał się do sedna sprawy, postulując uwolnienie szaleńca od kary, ponieważ *egit et perfecit, sed non cogitavit* (s. 98).

Dziełem dawnych prawników była też prawnicza analiza szaleństwa, której Boari poświęca osobny rozdział. Omawia tu stanowisko prawników wobec choroby umysłowej po przestępstwie (*furor superveniens*), przerw w tej chorobie i stopni jej nasilenia.

Rzetelne studium M. Boari (z którego podaje tu tylko niektóre problemy) ukazuje trudną drogę myślową, jaką przebywała wiedza prawnicza, by dotrzeć do bardziej humanitarnych rozwiązań. W ich poszukiwaniu ogromną rolę musiała odgrywać nauka prawa kanonicznego, o której autor mówi niestety niewiele. Wpływów prawa kościelnego możemy szukać w głosie, z którego Boari czerpie obficie. Nie eksponuje jednak roli kanonistyki, choć sam temat pracy powinien do tego zachęcać.

Niedopatrzeniem redakcyjnym jest brak bibliografii, która ułatwiłaby czytelnikom tej wartościowej książki przegląd bogatego materiału źródłowego i literatury.

(I. M.-K.)

Cesare Mozzarelli, *Sovrano, società e amministrazione locale nella Lombardia teresiana (1749 - 1758)*, Bologna 1982, ss. 235.

Autor jest profesorem historii na uniwersytecie w Trydencie. Poświęca się od lat historii Włoch nowożytnych; opublikował niedawno monografię o urzędach państwowych w austriackiej Lombardii (Mediolan 1972) oraz pracę o naukach społecznych w Italii epoki liberalizmu (Wenecja 1981). Obecna książka jest analizą reform przeprowadzonych w Lombardii w drugiej połowie XVIII stulecia (od 1755 r.), a dotyczących gmin, miast i prowincji.

Mozzarelli przedstawia w czterech zasadniczych rozdziałach genezę i sposób przeprowadzenia reform, uwzględniając w szerokiej mierze stosunki społeczne i polityczne epoki, a zwłaszcza spory na temat podatków i administrowania państwem pomiędzy urzędnikami monarchy a patrycjatem lombardzkim. Reforma administracji lokalnej, której twórcą był Pompeo Neri, miała o tyle duże znaczenie, że spowodowała zmianę ustroju Włoch północnych i była początkiem zmiany stosunku monarchy do poddanych w tej części Italii, co rzutowało także na stosunki w Austrii. Autor wydobywa w interesujący sposób elementy, z których tworzyło się w Europie państwo nowożytne.

Praca ta zainteresuje przede wszystkim historyków administracji i historyków monarchii habsburskiej.

(I. M.-K.)

Wilhelm Treue, *Wirtschafts-und Technikgeschichte Preussens*, Berlin—New York 1984, ss. 656 (indeksy i wykaz literatury). Tom 56 wydawnictw Historische Kommission zu Berlin.

W. Treue parokrotnie już w formie syntetycznej opracowywał niemiecką historię gospodarki i techniki. W najnowszej swej publikacji ujął obszernie historię gospodarczo-społeczną i techniki Prus dla okresu od 1701 r. do 1879 r. Jeżeli pierw-